

KASBIY DEFORMATSIYAGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Shobduraximova Umriniso Toxirovna

Andijon davlat pedagogika instituti

Maqola haqida ma'lumot

Qabul qilingan: 11.06.2024

Qayta qabul : 12.06.2024

Saytda mavjud : 14.06.2024

Muallif (lar)

U.T.Shobduraximova

© **U.T.Shobduraximova**

UNIVERSAL xalqaro ilmiy jurnal

Ochiq ma'lumotlar:

<https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal>

Maxfiylik bayonoti

Materialni istalgan vosita yoki formatda nusxalash va qayta tarqatish hamda maqoladan to'g'ri iqtibos keltirish va litsenziyasini ko'rsatish sharti bilan istalgan maqsadda foydalanish mumkin.

Annotatsiya: ushbu maqolada kasbiy deformatsiyaga ta'sir qiluvchi omillar, deformatsiya oqibatlari shuningdek professional deformatsiya paydo bo'lish usullari bayyon qilingan.

Kalit so'zlar: kasbiy deformatsiya, professional deformatsiya, shaxsiy xulq-atvor, kasb, shaxs xatti –harakati, rasmiy faoliyat, ruhiy rivojlanish, asotsoil idrok, giperaktivlik.

Аннотация: в данной статье описаны факторы, влияющие на профессиональную деформацию, последствия деформации, а также способы профессиональной деформации.

Ключевые слова: профессиональная деформация, профессиональная деформация, личностное поведение, профессия, личностное поведение, служебная деятельность, психическое развитие, фундаментальное восприятие, гиперактивность.

Abstract: this article describes the factors affecting professional deformation, the consequences of deformation, as well as the methods of professional deformation.

Key words: professional deformation, professional deformation, personal behavior, profession, personal behavior, official activity, mental development, fundamental perception, hyperactivity.

Kasbiy deformatsiya-bu jarayonga va kasbiy faoliyat natijasiga, bu jarayonning boshqa ishtirokchilari bilan o'zaro munosabatiga halokatli ta'sir ko'rsatadigan turli xil shaxsiy xulq-atvor ko'rinishlarida paydo bo'ladigan salbiy ijtimoiy-ruhiy hodisa. Kasb asta-sekin odamning xarakterini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin. Shu bilan birga, kasb tanlash dastlab shaxsning moyilligi va munosabati bilan bog'liq. Shuning uchun, agar ma'lum kasb egalari umumiy xarakterli xususiyatlarga ega bo'lsalar, ularning o'ziga xosligini nafaqat professional ro'lning ikkinchi darajali ta'siri, balki uni dastlab ma'lum moyillikka ega odamlar tanlaganligi bilan ham aniqlash mumkin.

Professional deformatsiya qanday paydo bo'ladi? Ontogenezga kelsak, asosiy yo'llar ma'lum: kamolot, o'rganish, sub'ektning o'zi ijodkorligi. Bunday holda, kamolot professional deformatsiyaning o'z – o'zidan rivojlanishiga to'g'ri keladi, bu uning davomi individual rivojlanish... Rasmiy faoliyatda ma'lum bo'lgan va zarur bo'lgan fazilatlar va xususiyatlarni qayta tiklash uchun odamlarning yo'naltirilgan psixologik ta'siri mashg'ulotning analogi bo'ladi. Ruhiy rivojlanish sub'ektining kasbiy deformatsiyadagi ijodiy faolligi shaxsiyat deformatsiyasining rivojlanishiga hissa qo'shadigan psixologik tajribaning yangi namunalarini ongida namoyon bo'ladi. Aqliy tajribaning yangi qirralarini shakllantirish - bu qarama-qarshi jarayon bo'lib, u nafaqat aqliy rivojlanishda, balki qandaydir ijobiy xususiyatlarning yo'qolishiga va salbiy imkoniyatlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Shaxs xatti-harakatlarning o'ziga xos usulini, g'oyasini, xulq-atvorini rivojlantiradi. Ammo muammo shundaki, harakat, faoliyat, mehnat jarayonida na tasavvurga, na onga bo'ysunmagan o'ziga xos mantiq bor. Shaxsning tuzatilgan dizayni asl nusxadan farq qiladi va xatti-harakatlar ba'zan umumiy qabul qilinganidan mutlaqo farq qiladi[1].

Kasbiy deformatsiyaning 4 darajasi mavjud

Deformatsiya darajalari

1. Umumiy professional (bir kasbdagi ishchilarni taniqli, o'xshash qiladi) Invariant shaxsiyat xususiyatlari:

- O'qituvchilarda "tarbiya" sindromi bor (o'qitish, o'qitish istagi);
- Advokatlar "asotsial idrok" sindromiga ega (har bir kishi potentsial buzuvchi sifatida qabul qilinadi);
- Rahbarlar "ruxsat berish" sindromiga ega (professional va axloqiy me'yorlarni buzish)

2. Maxsus professional Har bir mutaxassislik o'z deformatsiyalari tarkibiga ega:

- Prokurorning ayblovlari bor;
- Tergovchi qonuniy tuzatishga ega;
- Advokat yuridik qobiliyatga ega;
- Terapevt tahdidli tashxis qo'yadi;
- Jarrohda kinizm bor.

3. Professional tipologik (temperament, qobiliyat, xarakter xususiyatlari) Kasbiy va shaxsiy komplekslar shakllanadi: a) kasbiy yo'nalishning deformatsiyasi:

- Faoliyat motivatsiyasining buzilishi,
- Qiymat yo'nalishlarini qayta qurish,
- Pessimizm,
- Yangilikka shubha bilan qarash; b) har qanday qobiliyatga asoslangan deformatsiyalar:

- Masalan, intellektual, kommunikativ - ustunlik, narsisizm va boshqalar majmuasi mavjud; v) xarakter xususiyatlariga asoslangan deformatsiya:
- Masalan, hokimiyatga bo'lgan ehtiros, hukmronlik va boshqalar befarqlikni keltirib chiqaradi.

4. Moslashtirilgan (xodimlarning xarakteristikalarini) Kasbiy muhim fazilatlariga ega bo'lgan shaxsning

birlashishi natijasida super fazilatlar yoki aksentuatsiyalar rivojlanadi:

- Haddan tashqari mas'uliyat;
- Giperaktivlik;
- Mehnat fanatizmi.

Bu deformatsiyalarning oqibatlar:

• Psixologik zo'riqish, nizolar, inqirozlar;

• Shaxsning kasbiy faoliyati mahsuldorligining pasayishi;

- Hayot va ijtimoiy muhitdan norozilik.

Ish tajribasining oshishi bilan "emotsional charchash" sindromi ta'sir qila boshlaydi, bu esa hissiy charchash, charchoq va tashvish paydo bo'lishiga olib keladi. Shaxsning hissiy sohasining deformatsiyasi mavjud. Psixologik noqulaylik kasallikni keltirib chiqaradi va ishdan qoniqishni kamaytiradi.

Kasbiy deformatsiyaning rivojlanishiga yordam beradi (Klimov B.S.):

- Mehnat motivatsiyasining o'zgarishi.
- Fikrlash, xulq -atvor va faoliyatning paydo bo'layotgan stereotiplari.

Kasbiy ishning hissiy zo'riqishi (paydo bo'ladi: asabiylashish, asabiylashish, asabiylashish va boshqalar)

Ishning monotonligi, monotonligi, qat'iy tuzilgan tabiati.

Kasbiy o'sish istiqbollarini yo'qotish.

Mutaxassisning intellektual darajasining pasayishi

Matoga to'qilgan shaxsiyat xarakterining har xil aksentuatsiyalari individual uslub faoliyat.

Qarish bilan bog'liq yoshga bog'liq o'zgarishlar:

a) Ijtimoiy qarish:

- Motivatsiya qayta tiklanmoqda;
- Intellektual jarayonlar zaiflashmoqda;
- Hissiy soha o'zgaradi;
- Xulq -atvorning noto'g'ri shakllari va boshqalar mavjud.

b) Axloqiy va axloqiy qarish:

- Obsesif axloqiylik;

• Yoshlar subkulturasiga shubha bilan qarash;

• O'tmishni hozirgi bilan solishtirish;

• O'z avlodining xizmatlarini oshirib ko'rsatish va boshqalar.

v) Professional qarish:

• Innovatsiyalarni rad etish;

• Sizning avlodingiz tajribasining qiymati;

• Yangi mehnat vositalarini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar;

• Kasbiy funktsiyalar tezligini pasaytirish va boshqalar.

Kasbiy deformatsiyaning darajalari

Kasbiy rehabilitatsiya bu oldindan o'zlashtirilgan texnologiya, xuddi odamni aniq belgilangan tarzda, eng ko'p aloqada qiladi turli holatlar hayotda, o'zingizga, boshqa odamlarga, dunyoga va umuman olganda. O'zlashtirilgan professional va oddiy hayotiy texnologik qobiliyatlar, aniq bir xulq -atvor motivlarini tanlashni aniq belgilaydi. Biz faqat qo'limizdan kelganini qilishni yaxshi ko'ramiz. Faoliyatning ichki texnologiyalari bizning dunyoga o'zgaruvchan munosabatni shakllantiradi.

O'z ishining ma'lum texnologiyasiga ega bo'lgan mutaxassis, uni yagona mumkin va to'g'ri deb hisoblay boshlaydi. U pul ishlayotganda, har doim tanish bo'lgan ish usullarini takrorlashga, faqat odatiy vositalar va tartiblarni jalb qilishga tayyor. Har qanday kasb professional shaxsning deformatsiyasini shakllantirishni boshlaydi. Eng himoyasizlar – “kabi sotsialomik kasblar. inson-odam”[2]. Kasbiy deformatsiyalarning tabiati, zo'ravonligi faoliyatning tabiati, mazmuni, kasbining obro'si, ish tajribasi va shaxsning individual psixologik xususiyatlariga bog'liq. Ishchilar orasida ijtimoiy soha, huquqni muhofaza qilish organlari, shifokorlar, o'qituvchilar,

menejerlar quyidagi deformatsiyalarga tez -tez duch keladilar: avtoritarizm, tajovuzkorlik, konservatizm, ijtimoiy ikkiyuzlamachilik, xulq -atvorni o'tkazish, hissiy befarqlik.

Xulosa qilib shuni aytib o'tish mumkinki kasb insonning xarakterini sezilarli darajada o'zgartirishi mumkin, bu ham ijobiy, ham salbiy oqibatlarga olib keladi. Kasbiy deformatsiyani hal qilishning qiyinligi shundaki, u, qoida tariqasida, xodim tomonidan tan olinmaydi va uning namoyon bo'lishi boshqa odamlar tomonidan aniqlanadi. Qabul qilinmoqda mehnat faoliyati, siz bilishingiz va tasavvur qilishingiz kerak:

- ushbu hodisaning mumkin bo'lgan oqibatlari;

- ularning kamchiliklarini ob'ektiv ko'rib chiqish, ularni qoplashga harakat qilish;

- o'tgan ish tajribasi va shaxsiy fazilatlarini hisobga olgan holda yangi ish joyini aniqlash.

Shunday qilib, kasbiy faoliyat deformatsiyalarning shakllanishiga yordam beradi - ish va kasbiy xatti - harakatlarga halokatli ta'sir ko'rsatadigan fazilatlar. Shaxsning professional deformatsiyasi-bu kasbiy kasalliklarning bir turi, ular muqarrar, lekin kimdir uchun bu malakasini yo'qotishiga, boshqalari befarqlikka, boshqalari o'zini o'zi qadrlash va tajovuzkorlikni asossiz ravishda haddan tashqari oshirib yuborishga olib keladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Beznosov S.P. Professional deformatsiya. SPb: Nutq, 2004. - 272s.
2. Volkov B.S. Kasb -hunarga yo'naltirish asoslari. Moskva: Akademik loyiha: Mir fondi, 2007. - 333b.
3. Zeer E.F. Kasblar psixologiyasi: Qo'llanma/ 4 -nashr, qayta ko'rib chiqilgan va kengaytirilgan. - Moskva: Akademik loyiha: Mir fondi, 2006. - 336 b.
4. Zeer E.F. Kasbiy deformatsiyaning psixologik omillari. www.elitarium.ru
5. V.P. Povoyskiy To'plam ilmiy maqolalar "Kasbiy deformatsiya va professionallik muammolari". 2001 yil, 2 -son / www.psymanager.ru
6. Ahmadjonovic S. A. PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSON IN THE COMMUNICATION PROCESS. – 2023.
7. Yakubaliyeva, D. (2023). PREPARATION FOR THE ORGANIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH WORKS IN STUDENTS OF PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. *Science and innovation*, 2(B12), 447-452.
8. Ibragimova, X. (2023). MAKTABGACHA TA'LIMDA O'QUV FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Interpretation and researches*, 1(5).
9. Khusanbayevna, I. K. (2024). SERVICES OF MILITARY SERVICE, PROFESSIONAL ACTIVITY AND SOCIAL ADAPTATION OF FAMILY MEMBERS. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 3(2), 247-254.
10. Ibragimova, Xurshida. "HARBIY XIZMATCHILARNI KASBIY FAOLIYATI VA ULARNING OILA AZOLARINING IJTIMOY MOSLASHUV OMILLARI." *Universal xalqaro ilmiy jurnal* 1.4 (2024): 547-548.